

Մարաց առաջին

Վարբակես

Մոդակիս

Մարաց

Սոսարմոս

Առտիկաս

Դեովկիս

Փռավորտիս

Կվաքսարես

Ածդահակ

Իսկ մեր առաջինը, Մարացի Վարբակեսից թագադրված Պարույր, Սակայորդու որդին Հրաչյա

Սա Հրաչյա է կոչվում առավելապես պայծառ երես և բոցավառ աչքեր ունենալու համար: Ասում են, թե սրա ժամանակն է ապրել Նաբուգոդոնոսորը, որ հրեաներին գերեց: Եվ ասում են, որ սա Նաբուգոդոնոսորից խնդրեց գերված եբրայեցիների գլխավորներից մեկին՝ Շամբաթ անունով և բերեց մեր երկրում բնակեցրեց մեծ պատվով: Պատմագիրն ասում է, թե սրանից սերվեց Բագրատունիների ցեղը, և այս ստույգ է: Բայց թե ինչպիսի ջանքեր գործ դրին մեր թագավորները՝ նրանց ստիպելու, որ կուռքերը պաշտեն և թե նրանցից քանիսը և ովքեր աստվածապաշտությամբ վերջացրին իրենց կյանքը՝ հետո կարգով կպատմենք: Որովհետև մի քանի անվստահելի մարդիկ ասում են ⁴⁸, ըստ իրենց ենթադրության, բայց ոչ

---

48 Ովքեր են այդ անվստահելի մարդիկ, որոնք Բագրատունյաց ցեղը ծագեցնում էին Հայկից և որոնց այդպիսի խիստ խոսքերով դատապարտում է Խորենացին: Առաջ Մխիթարյանները կարծում էին, թե Պատմահայրը նկատի ունի Փավստոսին, իբր թե նա է այդ բանը գրել իր կորած Առաջին կամ Երկրորդ դպրության մեջ: Երբ Սեբեոսը իր համբավավոր Առաջին դպրությունով և ոչ նվազ համբավավոր Անանունով մողա դարձավ՝ բանասերները կարծես մեծ գյուտ արին, թե Խորենացին ակնարկում է հենց այդ Ա. դպրության հեղինակի վրա, որովհետև հիրավի այստեղ Բագրատունիները ծագեցրած են Փառնավազից – Հայկի սերնդից: Սրանից արդեն եզրակացնում էին, թե Խորենացին ծանոթ էր այդ դպրության, ապրել է նրա գրությունից հետո և այլն: Բայց այս կարծիքն էլ սխալ դուրս եկավ: Մենք այժմ գիտենք, որ Խորենացին ապրել ու գրել է թե Սեբեոսից և թե «Առաջին դպրություն» կոչված հատվածի մեջ

Ճշմարտությամբ, իբր թե Բագրատունիների թագադիր ցեղը ծագում է Հայկից: Ուստի ես ասում եմ, այսպիսի հիմար խոսքերի մի հավատար, որովհետև ոչ մի հետք կամ ապացույց չկա այդ խոսքերում, որ ցույց տա նրանց ճշմարտությունը: Որովհետև Հայկի և նմանների մասին էլ կակագում են վայրիվերո և անկարգ կերպով: Բայց գիտցիր, որ Սմբատ անունը, որ Բագրատունիները հաճախ դնում են իրենց երեխաներին, իսկապես Շամբաթն է նրանց հին՝ երբայական լեզվով:

Հայոց

Փառնավազ

Պաճույճ

Կոռնակ

Փավոս⁴⁹

Մյուս Հայկակ

Երվանդ սակավակյաց

Տիգրան:

հիշված հեղինակից՝ Մար Աբաս Մծուրնացուց առաջ, որոնք երկուսն էլ օգտվել են Խորենացու Պատմությունից: Ընդհակառակը, եթե Խորենացին կարդացած լիեր Սեբեոսի մեջ այդ տեղեկությունը, որ հաղորդում է Մար Աբաս Մծուրնացին, ոչ նվազ արժանահավատ քան իր աղբյուր Մար Աբաս Կատինան՝ նա ոչ միայն կզգուշանար այնպիսի արհամարհական ու վիրավորական խոսքեր ասել նրա մասին, այլ մեծ բավականությամբ ինքն էլ կնդուներ և կմուծեր իր Պատմության մեջ, որով ավելի փառավորված կլիներ իր մեկենասի տոհմը: Խորենացին, որ այնպիսի ջերմ սիրով է խոսում Հայկից սերված թագավորների մասին, իբրև ընկերների, հարազատների մասին՝ չէր կարող մի գերի ընկած հրեա իշխանից ծագումը գերադասել Հայկից ծագման: Հենց բանն այն է, որ Բագրատունյաց Հայկից ծագելու տեղեկությունը գրավոր և վստահելի աղբյուրի վրա չի եղել հիմնված, այլ մի քանի անվստահելի մարդկանց ասելոսենների վրա:

49 Բնագիրն ունի Փառոս, ըստ երեք ձեռագրի, մյուս ձեռագրերն ունեն Փառոս, հնագույն ձեռագիրը՝ Փառոս:

Որովհետև ես հավանական եմ գտնում, որ սրանց անունով կոչված են վերջին Երվանդն ու Տիգրանն ըստ հույսի⁵⁰, ժամանակը շատ հեռու չլինելով՝ մեկը հիշած կլինի այս անունները:

ԻԳ (ԻԴ)

ՄԵՆԵՔԵՐԻՄԻ ՈՐԴԻՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ ԵՎ ԹԵ ԱՐԾՐՈՒՆԻՆԵՐԸ, ԳՆՈՒՆԻՆԵՐԸ ԵՎ ԱՂԶՆՅԱՑ ԲԴԵՇԽ ԿՈՉՎԱԾԸ ՆՐԱՆՑԻՑ ԵՆ ՍԵՐՎԱԾ,

ՆՈՒՅՆ ԳԼԽՈՒՄ ՆԱԵՎ՝ ԹԵ ԱՆԳԵՂ ՏՈՒՆԸ ՊԱՍՔԱՄԻՑ Է

Բայց նախքան ձեռնարկենք խոսել Մեծն Տիգրանի մասին, որ մեր բնիկ թագավորներից իններորդն էր, հուժկու, անվանի և հաղթող այլ աշխարհակալների շարքում, պատմենք ինչ որ անհրաժեշտ է մեր պատմության կարգը պահպանելու համար: Մենք կարծես մոռացության տվինք Մենեքերիմի մասին խոսել: Որովհետև Նաբուգոդոնոսորի թագավորությունից ութսուն, քիչ ավելի կամ պակաս տարի առաջ՝ այս Մենեքերիմը Ասորեստանի թագավոր է եղել, նա որ Երուսաղեմը պաշարեց հրեաների Եզեկիա առաջնորդի ժամանակ: Նրա որդիները, Ադրամելիք և Սանասար, նրան սպանելով, փախան եկան մեզ մոտ:

Սրանցից մեկին, այն է՝ Սանասարին մեր քաջ նախնի Սկայորդին բնակեցնում է նույն Ասորեստանի սահմանների մոտ, մեր աշխարհի արևմտյան հարավում: Նրա սերունդն աճելով ու բազմանալով լցրեց Սիմ կոչված լեռը: Իսկ նրանցից ականավոր և գլխավոր մարդիկ վերջերը գործերով հավատարմություն ցույց տալով մեր թագավորներին՝ արժանացան այդ կողմերի բոլորությունն⁵¹ ստանալու: Իսկ Արգամոզանը⁵² բնակվեց նույն կողմի արևելյան հարավում: Պատմագիրն ասում է, թե

---

50 Խորեն Ստեփանեն թարգմանել է այսպես. «Վերջին Երվանդ և Տիգրան թերևս սոցա անունով են կոչված հույսով, սոցա մեջ ժամանակը շատ հեռու չլինելով»:

51 Բոլոր իրանական բառ է, ունի բազմաթիվ ձևեր, հայերենին ամենամոտ ձևն է պահլավերեն, հունարեն, որ նշանակում է տեղակալ, փոխարքա: Հայաստանում բոլորները նախարարներից բարձր կալվածատեր ազնվականներ էին, մի տեսակ մանր թագավորներ, իրենց թագավորություններով, բայց Տիգրան Մեծի ժամանակ ճանաչեցին Արշակունի թագավորների գերիշխանությունը: Չորս բոլորներ կային - Անգեղտան, Ծոփաց, Աղձնյաց, Գուգարաց, որոնց բոլորությունները (երկրները) ընկնում էին Հայաստանի սահմանագլխներում, նրանք իբրև թե համարվում էին սահմանապահներ:

52 Նույն Ադրամելիք անունն է, որ աղավաղվելով դարձել է այստեղ Ադրամոզան, որ ըստ Նորայրի ուղղագրության ուղղեցինք Ադրամոլան: Ինչպես Սուրբ գրքի մեջ երկու անգամ գրված է (Դ. թագ. Իթ, 37, Ես.ԼԷ, 38), երբ Ասորեստանի Մենեքերիմ թագավորը երկրպագում էր

սրանից սերվեցին Արծրունիներն ու Գնունիները: Այս էր պատճառը, որ մենք հիշեցինք Սենեքերիմին:

Բայց Անգեղ Տունը նույն պատմագիրն ասում է, թե առաջացել է մի ումն Պասքամից՝ Հայկի թոռից:

ԻԴ (ԻԵ)

ՏԻԳՐԱՆԻ ՄԱՍԻՆ, ԹԵ ԻՆՉՊԵՍ ԷՐ ԱՄԵՆ ԲԱՆՈՎ

Անցնենք այսուհետև գրելու Տիգրանի և նրա գործերի մասին: Որովհետև սա մեր թագավորներից ամենահզորն և ամենախոհեմն էր և նրանցից բոլորից քաջ: Նա Կյուրոսին աջակից եղավ Մարաց իշխանությունը տապալելու, հույներին էլ ոչ քիչ ժամանակ նվաճելով իրեն հնազանդեցրեց, և մեր բնակության ահմաններն ընդարձակելով հասցրեց մինչև հին բնակության սահմանների ծայրերը, բոլոր իր ժամանակակիցներին նախանձելի եղավ, իսկ հետո եկողներին ցանկալի, թե ինքը և թե իր ժամանակը:

Եվ որ իսկական մարդը, որ սիրում է արիական բարքը և խոհականությունը, չի ուրախանա սրա հիշատակությամբ և չի ձգտի նրա նման մարդ լինել: Նա տղամարդկանց գլուխ կանգնեց և ցույց տալով քաջություն՝ մեր ազգը բարձրացրեց, և մեզ, որ լծի տակ էինք, դարձրեց շատերին լուծ դնողներ և հարկապահանջներ. ոսկու և արծաթի, և պատվական քարերի, և զգեստների, և զանազան գույների, և գործվածքների՝ հարստություններ տղամարդկանց և կանանց համար՝ առհասարակ բազմացրեց, որոնցով տգեղները գեղեցիկների նման սքանչելի էին երևում, իսկ գեղեցիկներն այն ժամանակի համեմատ աստվածանում էին: Հետևակ կռվողները ձիավոր դարձան, պարսերով կռվողներն հաջող աղեղնավորներ, լախտերով

կռուքին՝ նրա երկու որդիքը՝ Ադրամելեք և Սանասար սրով սպանեցին նրան և իրենք փախան Արարադա երկիրը, Հայաստան: Նույն բանը մի երկու մանրամասնություններով պատմում է և Հովսեփոս, Հնախոսության մեջ, առնելով քաղղեայի Բյուռոսի գրքից: Արծրունյաց նախարարական տունն իրեն համարում է ծագած այս երկու եղբայրներից: Սենեքերիմի սպանությունը որդիների ձեռքով տեղի է ունեցել 681 թվին ն. Ք. և զարմանալի է, ինչպես ավելի քան 2500 տարի կենդանի է մնացել հայ ժողովրդի հիշողության մեջ, որովհետև Սասնա Ծռերի շատ վարիանտներում հիշվում են այս Սանասարն ու Ադրամելիքը, որոնցից սերվել են Սասնա Ծռերը՝ Մհերը և Դավիթ Սասունցին:

կովողները զինվեցին սրերով ու տեգավոր, նիզակներով, մերկերը⁵³ պատվեցին վահաններով և երկաթե զգեստներով: Եվ երբ նրանք մի տեղ հավաքվեին, միայն նրանց արտաքին տեսքն ու նրանց պահպանակների ու զենքերի փայլն ու շողքը բավական էին թշնամիներին հալածելու և վանելու: Նա խաղաղություն և շենություն գցեց, բոլորին լիացրեց յուրով ու մեղրով:

Այս և ուրիշ շատ բաներ բերեց մեր երկրին այս խարտյաշ և մազերի ծայրը գանգուր Երվանդյան Տիգրանը, գունեղ երեսով, քաղցր նայվածքով, ուժեղ սրունքներով, գեղեցիկ ոտներով, վայելչակազմ և թիկնավետ, կերակուրների և ըմպելիքների մեջ պարկեշտ, ուրախությունների մեջ օրինավոր, որի մասին մեր հները, որոնք փանդիոներով երգում էին, ասում էին, թե մարմնի ցանկությունների մեջ էլ չափավոր է եղել, մեծիմաստ և պերճախոս և լի բոլոր հատկություններով, որ պիտանի էին մարդուն: Եվ այս գրքում ինչ կա ինձ ավելի սիրելի, քան սրա մասին եղած գովեստներն ու պատմությունը երկարել: Նա ամեն բանի մեջ արդարադատ և հավասարասեր կշեռք ունենալով ամեն մեկի կյանքը կշռում էր իր մտքի լծակով, չէր նախանձում լավագույններին, չէր արհամարհում նվաստներին, այլ աշխատում էր ընդհանրապես ամենքի վրա տարածել իր խնամքի զգեստը⁵⁴:

Սա սկզբում դաշնակից լինելով Ածդահակին, որ Մարացի էր, նրան կին է տալիս իր Տիգրանուհի քրոջը, որին թախանձանքով ուզում էր Ածդահակը: Որովհետև Ածդահակը մտածում էր՝ այդպիսի ազգականության շնորհիվ կամ հաստատուն սեր պահպանել Տիգրանի հետ, կամ այս կերպով հեշտությամբ դավաճանորեն սպանել: Որովհետև նրա միտքը կասկածի մեջ էր, երբ մի անսպասելի մարգարեություն նրան ցույց տվեց առաջիկայում նրան պատահելիքը:

ԻԵ (ԻԶ)

---

53 «Մերկերը» հեղինակը գործ է ածում հունարենի հետևողությամբ՝ նշանակելու համար այն զինվորներին, որոնք զրահներ, վահան կամ ուրիշ պահպանակ չէին կրում:

54 Այս ներբողական նկարագրությունը Տիգրան Երվանդյանի և նրա մտցրած բարենորոգությունները վերաբերվում են Տիգրան Բ-ին (Մեծին), և Խորենացին չունենալով ստույգ ուղեցույց աղբյուր՝ սխալմամբ վերագրել է Տիգրան Ա-ին (Երվանդյանին): Այս բանն առաջին անգամ նկատեց գերմանացի գիտնական Գեյցերը, հետո մանրամասն և կետ առ կետ ապացուցեց Մ. Աբեղյանը, որ նույնիսկ ցույց տվեց, թե ներբողը հորինված է բոլորովին համապատասխան ներբողյան այն կանոններին, որոնք ավանդված են Պիտոյի գրքում (որ համարվում է Խորենացու թարգմանություն): Այս եզրակացությունը ընդունում է նաև ակադեմիկոս Հ. Մանանդյանը իր Տիգրան Բ. հմտալից աշխատության մեջ, իր կողմից ևս նոր փաստեր ավելացնելով:

ԱԺԴԱՀԱԿԻ ԵՐԿՅՈՒՂԻ ԵՎ ԿԱՍԿԱԾԱՆՔԻ ՄԱՍԻՆ ԿՅՈՒՐՈՍԻ ԵՎ ՏԻԳՐԱՆԻ ՄԻՐՈ

ԵՎ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՃԱՌՈՎ

Բայց նրա այս մտածմունքների առիթն էր մտերմական դաշինքը, որ Կյուրոսն առաջարկեց Տիգրանին, և շատ անգամ, երբ Ածղահակն այս բանը հիշում էր, քունը փախչում էր նրանից, և անդադար նա խորհրդակիցներին այսպիսի հարց էր տալիս. «Ինչպիսի հնարքներով մենք պիտի կարողանանք քանդել սիրո կապը պարսիկի և բազմաբյուր զորքեր ունեցող հայի միջև»: Եվ այսպիսի շփոթ մտածմունքների ժամանակ առաջիկա դեպքերը նրան հայտնվում են երազի մեջ մի նախատեսությամբ, այս կերպ, ինչպես ասում է պատմողը:

ԻԶ (ԻԷ)

ԹԵ ԻՆՉՊԵՍ ԱԺԴԱՀԱԿ, ԿԱՍԿԱԾՆԵՐԻ ՄԵԶ ԼԻՆԵԼՈՎ, ԻՐԵՆ ՊԱՏԱՀԵԼԻՔ ԴԻՊԿԱԾԸ ՏԵՄՆՈՒՄ Է ՍՔԱՆՉԵԼԻ ԵՐԱԶՈՎ

Այդ օրերում, ասում է, ոչ փոքր վտանգ էր սպառնում մարացի Ածղահակին Կյուրոսի և Տիգրանի միաբանությունից: Ուստի և մտքերի սաստիկ ալեկոծությունից՝ գիշերը քնի մեջ տեսիլքով երևաց այն, ինչ որ արթուն ժամանակ ոչ աչքով էր տեսել երբեք և ոչ ականջով լսել: Ուստի քնից վեր թոնելով՝ չի սպասում խորհրդակցության ժամին սովորական կարգով, այլ իսկույն, մինչդեռ գիշերից բավական ժամեր դեռ կային, կանչում է խորհրդակիցներին և տխուր դեմքով, գետին նայելով սրտի խորքից հառաչանք է արձակում: Երբ խորհրդակիցները պատճառը հարցնում են, նա ժամերով ուշացնում է պատասխանը և վերջապես հեծկլտանքով սկսելով՝ բաց է անում սրտում ծածուկ պահած խորհուրդներն ու կասկածը, նաև սարսափելի տեսիլքը:

«Ով սիրելիք, ասում է նա, երագումս թվում էր, թե ես մի անծանոթ երկրում եմ գտնվում, մի լեռան մոտ, որ երկրի վրա երկար բարձրացած էր և որի գագաթը թվում էր սաստիկ սառնամանիքներով պատած, և կարծես ասելիս լինեին, թե այս Հայկազյանց երկրում է: Եվ երբ ես երկար նայում էի այդ լեռան, մի ծիրանազգեստ կին երևաց ինձ երկնագույն քողով, բարձր լեռան գագաթին նստած, խոշոր աչքերով, բարձրահասակ, կարմիր այտերով, որ բռնված էր ծննդի երկունքով: Երբ ես երկար նայում էի այս երևույթին և հիացման մեջ էի, հանկարծ կինը երեք զավակ ծնեց,

կատարյալ դյուցազուններ հասակով և էությամբ: Առաջինն առյուծ հեծած՝ սլանում էր դեպի արևմուտք, երկրորդն ինձ հեծած դեպի հյուսիս էր դիմում, իսկ երրորդը վիթխարի վիշապ սանձած՝ արշավակի մեր տերության վրա էր հարձակվում:

Այս խառն երազների մեջ մեկ էլ ինձ թվաց, թե կանգնած եմ իմ ապարանքի տանիքի վրա, տեսնում էի նրա կտուրը բազմաթիվ գեղեցիկ շատրվաններով զարդարված, մեզ պսակող աստվածների հրաշալի տեսքով այնտեղ կանգնած, և ես ձեզ հետ միասին նրանց զոհերով ու խնկերով պատվում էի: Երբ հանկարծ վեր նայեցի, տեսա որ այն վիշապ հեծած մարդը, իսկական արծվի թևերով սլանալով՝ հարձակվեց և մոտենալով ուզում էր աստվածներին կործանել: Իսկ ես, Աժդահակս, մեջ ընկնելով, այն հարձակումն ինձ վրա ընդունեցի, սքանչելի դյուցազնի հետ կովի բռնվելով: Նախ նիզակների տեգերով իրար մարմինները խոցոտելով՝ արյան վտակներ վար հոսեցրինք և ապարանքի արեգակի նման փայլող երեսը⁵⁵ արյան ծով դարձրինք: Հետո ուրիշ զենքերով կովեցինք ոչ սակավ ժամեր:

Բայց երկար խոսքը էլ ինչ օգուտ կբերի ինձ, որովհետև գործի վերջը իմ կործանումն եղավ: Տազնապալից սաստիկ քրտինքը կոխեց և քունս փախավ, և այլևս կենդանի չեմ թվում: Որովհետև այս երազը ուրիշ բան չի նշանակում քան այն, որ Հայկազյան Տիգրանի կողմից ուժգին հարձակում պիտի կատարվի մեզ վրա: Բայց ով ձեզանից, աստվածների օգնությունից հետո, խոսքով ու գործով մեզ բարիք խորհելով չի հուսա մեզ թագավորակից լինել»:

Եվ խորհրդակիցներից շատ օգտակար առաջարկություններ լսելով՝ շնորհակալությամբ պատվում է նրանց:

ԻԷ (ԻԸ)

ԽՈՐՀՐԴԱԿԻՑՆԵՐԻ ԽՈՍՔԵՐԸ ՀԵՏՈ ԵՎ ԻՐ ՄՏԱԾԱԾ ՄԻՋՈՅԸ ԵՎ ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՐԴՈՒԹՅՈՒՆԸ

«Ձեզանից, ով սիրելիներ, ասում է Աժդահակը, շատ հանճարեղ և իմաստուն բաներ լսելուց հետո՝ կասեմ և ես, ինչ որ, աստվածների օգնությունից հետո, մտածում եմ իբրև օգտակար միջոց: Որովհետև թշնամիներից զգուշանալու և նրանց մտադրություններին ծանոթանալու համար ոչ մի բան այնքան մեծ օգնություն չի

---

55 Բնագիրն ունի «արեգակնատես երես», երկու բառն էլ անորոշ նշանակությամբ, որ մենք մոտավորապես թարգմանեցինք «արեգակի նման փայլող երես»: «Երես» արդյոք ապարանքի կտուրն է, որ արևելքում հին ժամանակ տափակ էր լինում, թե պատը: Երկու բառը միասին կարող են նշանակել նաև արևահայաց, այսինքն դեպի հարավ նայող պատ:

բերում, քան երբ մեկը թշնամուն կորուստ պատրաստի՝ սիրո միջոցով նրան դավելով: Եվ այս բանը մենք այժմ հնարավորություն չունենք կատարելու ոչ գանձերի միջոցով և ոչ պարտվողական խոսքերով, այլ միայն այն կերպով, որ ես մտադիր եմ գործադրել: Իմ խորհուրդի կատարման որոգայթ սարքելու միջոցը նրա քույր Տիգրանուհին է՝ գեղեցկագույն ու խոհեմը կանանց մեջ: Որովհետև այսպիսի խնամիական ազգականությունները, համարձակ երթևեկության միջոցով, ընդարձակ հնարավորություն են ստեղծում թաքուն կերպով դավեր լարելու – կամ նրա մտերիմներին գանձեր ու պատիվ խոստանալով հրամայել՝ նրան հանկարծակի սպանել սրով կամ թույների միջոցով, կամ նրա մտերիմներին ու կուսակալներին գանձերով նրանից բաժանել և այս կերպով նրան, իբրև մի անգոր տղայի, մեր ձեռքը գցել»:

Բարեկամներն այս խորհուրդն ազդու համարելով, գործի են ձեռնարկում: Ածդահակը իր խորհրդակիցներից մեկին մեծ գանձ տալով ուղարկում է Տիգրանի մոտ մի թղթով, որ հետևյալ բովանդակությունն ուներ:

ԻԸ (ԻԹ)

ԱԺԴԱՀԱԿԻ ԹՈՒՂԹԸ, ԴՐԱՆԻՑ ՀԵՏՈ ՏԻԳՐԱՆԻ ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՏԻԳՐԱՆՈՒՀՈՒՆ ՄԱՐԱՍՏԱՆ ՈՒՂԱՐԿԵԼԸ

«Քո սիրելի եղբայրությունդ գիտե, որ այս աշխարհի կյանքում աստվածները մեզ չեն պարգևել ավելի օգտակար բան, քան սիրելիների բազմություն, և այն էլ իմաստուն և այն էլ հզորագույների, որովհետև այս դեպքերում դրսից խռովություններ վրա չեն տալիս և եթե պատահեն, իսկույն դուրս են շարտվում, իսկ ներսում նրանք կհալածվեն, քանի որ այսպիսի չարությունը ոչ ոքից չի կարող մուտք գործել: Արդ՝ ես տեսնելով բարեկամությունից առաջ եկող այս օգուտը, կամեցա ավելի հաստատուն դարձնել ու խորացնել մեր մեջ եղած սերը, որպեսզի երկուսով էլ բոլոր կողմերից ապահովվելով՝ ամբողջ և հաստատ պահենք մեր տերությունները: Եվ այս բանը կկատարվի, եթե ինձ կնության տաս քո քույր Տիգրանուհուն, մեծ Հայոց օրիորդին⁵⁶, թերևս նրա համար նաև բարի համարես, որ թագուհիների թագուհին լինի: Ողջ եղիր, մեր թագակից և սիրելի եղբայր»:

56Օրիորդ գրաբարում նշանակում է թագավորական կամ իշխանական տոհմին պատկանող աղջիկ: Օրիորդն Հայոց նշանակում է թագավորի քույր կամ դուստր (աղջիկ): Նույնիսկ տիկին բառը գրաբարում նշանակում է թագավորական կամ իշխանական տոհմին պատկանող ամուսնացած կին (երբեմն նաև աղջիկ): Երկու բառերն էլ այժմ դեմոկրատացել են: Նույն երևույթը նկատվում է և ուրիշ լեզուների մեջ:

Առանց խոսքս երկարացնելու ասեմ: Պատգամավորը գալիս է, գեղեցիկ օրհորդի վերաբերյալ գործը կատարում է, որովհետև Տիգրանը համաձայնելով՝ իր քույր Տիգրանուհուն Ածղահակին կնության է տալիս: Դեռ չգիտենալով նրա կողմից սարքված դավաճանությունը՝ քրոջն ուղարկում է թագավորավայել կարգով: Ածղահակը նրան կին առնելով՝ ոչ միայն իր սրտում թաքցրած նենգության, այլև Տիգրանուհու գեղեցկության պատճառով իր կանանց մեջ առաջինն է դարձնում, իսկ ներքուստ նյութում է չարություն:

ԻԹ (L)

ԱՅՆ ՄԱՍԻՆ, ԹԵ ԻՆՉՊԵՍ ՆԵՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅՏՆԻ ԴԱՐՁԱՎ ԵՎ ՊԱՏԵՐԱԶՄՆ ՄԿՍՎԵՑ, ԵՎ ԱԺԴԱՀԱԿԻ ՄԱՀՆ ԱՅԴ ԿՌՎՈՒՄ

Սրանից հետո ասում է⁵⁷, թե երբ Ածղահակը Տիգրանուհուն տիկնության մեջ հաստատեց, իր թագավորության մեջ ոչինչ չէր գործում առանց նրա հավանության, այլ ամեն բան կարգադրում էր նրա ասածի պես և հրամայում էր, որ բոլորը նրա հրամանին հնազանդվեն: Այս այսպես կարգադրելով՝ սկսում է այնուհետև մեղմով խաբեությամբ նրան գրավել: «Դու չգիտես, ասում է նա, որ քո եղբայրդ Տիգրանը նախանձել է, որ դու Արյաց տիկին ես դարձել, նրան գրգռում է նրա կինը՝ Զարուհին: Ինչ կլինի սրա հետևանքը, եթե ոչ՝ որ նախ ես կմեռնեմ և հետո Զարուհին Արյաց վրա տիկին կդառնա և աստվածուհիների տեղը կբռնե: Ուրեմն քեզ մնում է ընտրել այս երկուսից մեկը – կամ լինել եղբայրասեր և հանձն առնել խայտառակ կործանում Արյաց առաջ, կամ քո բարին հասկանալով մի օգտակար բան մտածել և առաջիկա անցքերի մասին հոգալ»:

Այս խորամանկության մեջ թաքնված էր և սպառնալիք, թե Տիգրանուհին կմեռնի՝ եթե մարապարսկացու ցանկության համաձայն չվարվի: Իսկ խորագետ գեղեցկուհին այս դավաճանությունը հասկանալով՝ սիրալիր խոսքերով է պատասխանում Ածղահակին և մտերիմների միջոցով շտապով եղբորը հայտնում է Ածղահակի նենգությունը:

Ածղահակն այնուհետև գործի է ձեռնարկում, պատգամավորների ձեռքով առաջարկելով Տիգրանին, որ բարեկամական տեսակցության համար գա երկու թագավորությունների սահմանագլուխ մի տեղում, իբր թե մի կարևոր գործ ու

---

57 Բնագրում անորոշ կերպով գործ է ածված՝ «ասե», հայտնի չէ թե ով: Ստեփանեն թարգմանել է «ասում է Պատմագիրը», որ հազիվ թե ուղիղ լինի: Տիգրանի պատմությունը Խորենացին գրում է ըստ Չորս հագներկությունների և ի «Հիւսման պատմությունն Պիտոյից», բայց ոչ ըստ Մար Աբասյան աղբյուրի: